

Вукашин Милићевић

Архиепископија београдско-карловачка, Београд

Српска барокна теологија

Приказ књиге: Вукашиновић, Владимир, *Српско барокно догословље: диглијско и свейтойајинско догословље у Карловачкој мийройолији XVIII века*, Издавачки фонд Српске Православне Цркве Архиепископије београдско-карловачке – Епархијски управни одбор Епархије жичке – Беседа, издавачка установа Епархије бачке, Београд – Краљево – Нови Сад, 2008¹, 2010².

Први утисак у вези са првим издањем дела уваженог др Вукашиновића јесте да је у питању сасвим сигурно најлепша књига српске теологије. Премда аутор овог приказа није експерт, ликовно решење је до те мере успело да врло лако скреће пажњу са садржаја самог дела, чија се важност и допринос српској догословској мисли могу из више разлога означити као суштински. Наиме: теологија је интелектуални израз мисије Цркве, њеног послања, које за циљ има спасење свега што постоји. Она је као таква у потпуности условљена свешћу о томе да за Цркву мисија није једна од њених функција, већ суштински аспект њеног идентитета, чије је остварење врхунски критеријум сваког дејства: бити послан значи бити Црква. Стога криза у теологији означава и упућује на кризу у идентитету Цркве. Ипак, криза не мора нужно значити лоше искуство; свака криза, како луцидно примећује о. Александар Шмеман, означена је двама аспектима: конфузијом и буђењем. А XVIII век је не само за Србе и њихову теологију свакако век кризе, век конфузије и буђења.

Како бисмо избегли препричавање, даћемо детаљан приказ садржаја књиге, који најбоље сведочи о опсегу истраживања које је претходило писању ове студије. Тако, након *Садржаја*, *Библиографије* и *Предговора*, следи уводно разматрање насловљено као „Контекстуализација епохе“. Затим следи *Први део* студије, посвећен разматрању лика и дела архимандрита Јована Рајића, који има следећа поглавља: *Глава 1. Живој Јована Рајића: 1) Школовање; 2) Професура; 3) Црквена каријера; Глава 2. Дела Јована Рајића: 1) Теолошка дела Јована Рајића; 2) Историјско-дигдактичка дела Јована Рајића; 3) Књижевна дела Јована Рајића; 4) Мањи текстови и сјиси Јована Рајића;*

* vukasin.m@slovoljubve.com

Глава 3. Теологија Јована Рајића: 1) Кијев и начин бојословствовања Јована Рајића; 2) Извори Рајићеве теологије; 3) Оригиналност Рајићеве теологије; 4) Критика Рајићеве теологије; 5) Библијска теологија Јована Рајића; Додатак 1: Културолошки шок и стил; Глава 4. Свештајинска теологија Бојословско-кајихејских сјиса XVIII столећа: 1) Теологија симболичких књија и Кајихизиса: А. Увод; Б. Историја Кајихизиса као литерарног жанра; В. Кајихизиси на Зајагу; Г. Симболичке књије и Кајихизиси на Истоку; Додатак 2. Насјанак Кајихизиса Јована Рајића: 2) Предлози за Рајићев Кајихизис; 3) Свештајинско бојословље у Кајихизисима: Од латинизоване теологије ка йолемичком бојословљу: А. Свеће џајне — ојшји увод; Б. Свећа џајна кршћења; В. Свећа џајна евхаристије: а) Мајерија; б) Форма; в) Пресушћасћвљење; г) Прирема за йричешће; д) Сћварно йрисуство Христја у Даровима; е) Начин йричешћивања; е) Колико се йуја йреба йричешћији; ж) Поклоњење Свешћим даровима; з) Инћенција свешћеника; Г) Свећа џајна Покајања. У Друјом делу се разматра лик и дело епископа будимског Дионисија Новаковића, и то по следећим поглављима: Глава 1. Живој Дионисија Новаковића: 1) Школовање; 2) Професура; 3) Године кризе; 4) У ейискојском чину; Глава 2. Теологија Дионисија Новаковића: 1) Просвешћиљство Дионисија Новаковића; 2) Бојословље са амвона; 3) Полемичко бојословље: библијски асћекћи; Глава 3. Дела Дионисија Новаковића: 1) Лићурјиско-кајихејска дела; 2) Дела из йолемичкој бојословља; 3) Остјали сјиси; Глава 4. Библијско-лићурјиско бојословље XVIII века — Ејшћом Дионисија Новаковића: 1) Уводна размјрања: А. О Божанственом храму, свешћеним сасудима и одеждама; Б. О Божанственој Лићурјији: а) О Лићурјији и њеном жрћвеном карактеру; б) Лићурјија речи; в) Евхаристијска лићурјија: Форма Свеће џајне евхаристије; 2) Теологија Ејшћома: А. Извори насјанка Ејшћома: Извори лићурјиској бојословља Дионисија Новаковића; Б. Ејзејеза у делу Дионисија Новаковића; В. Сјасоносни дојајаји и начини њиховој ојрисућњења: Лићурјија, Библија, Икона; Г. Ојшћи евхаристијски коментјари; Д. Свешћена йшћолошка йеојрафија; 3) Закључак; Додатак 1. Сћрукћурална анализа Ејшћома. Трећи део има наслов: Црквени мајстеријум — теологија ейохе; Глава 1. Пасћирске йосланице: 1) Бојослуждени живој у Карловачкој мићројолији: А. Свећо йричешће: йракса и йрирема; Б. Поклоњење на Свећој лићурјији; В. Обред омивања ноју; Додатак 1: Парћеније Павловић и лићурјиски живој у Мићројолији; 2) Инћићуција духовника у Карловачкој мићројолији и Свећа џајна йокајања и исјовесћи; А. Вршење Свеће џајне йокајања и исјовесћи; Б. Теологија Свеће џајне йокајања и исјовесћи; В. Однос Свеће џајне йокајања и исјовесћи и Свеће евхаристије; Додатак 2; Писане ојрошћјајнице йрехова у Карловачкој мићројолији; Глава 2. Монашка йравила: 1) Викенћије Јовановић — Павле Ненадовић; 2) Арсеније IV Јовановић — Шакабенја; 3) Псевдо-Викенћије Јовановић — Видак; 4) Јован Рајић; 5) Мојсије Пућник; Глава 3. Правила за свешћенике: 1) Образовање у свешћеничким йравилима; 2) Свештајински и лићурјиски живој; 3) Пеј

обавезних књија; 4) *Обавезни ѱрошоколи*; 5) *Прошопрезвѿтерска служба — ошшѿе найомене*. *Чѿвртѿи део* разматра важно питање које још увек није у потпуности уочено, а камоли расправљено. Насловљен је као: *Покушај русификације Срба у Карловачкој мѿројолији XVIII века*, а садржи: *Глава 1. Уводна разматрања: срѿско-руски односи кроз векове*; *Глава 2. Школе и књије: 1) Школе у Карловачкој мѿројолији: А. Школе Мојсија Пеѿровића; Б. Викенѿије Јовановић и школе Карловачке мѿројолије; В. Павле Ненадовић и школсѿво; Г. Аусѿроуѿарске реформе срѿској школсѿтва; 2) Школе у Малој и Великој Русији; Додатак 1: Трѿовина књијама; Глава 3. Цркве и књије: 1) Улоја карловачких мѿројолиѿа у русификацији кулѿа; 2) Конкретни ѿпримери русификације: А. Служадник: а) Лиѿурѿија Свеѿој Јована Златоустој: Проскомидија; Трѿар Трѿеће часа; б) Лиѿурѿија Свеѿој Василија Великој; в) Лиѿурѿија Пређеосвећених дарова; Б. Тредник; В. Минеји; Глава 4. Ошѿор руском ушѿцају; Додатак 2: Русификација ѿоуларне ѿобожности; Закључак; *Résumé*.*

Црквена епоха којом се бави студија *Срѿско барокно доѿсловље* са тачке гледишта чисто историјске науке солидно је обрађена. Ово се може прихватити као саморазумљиво, будући да су релевантни извори за историјско истраживање у поређењу са претходећим епохама више него бројни. Ипак, систематско теолошко истраживање овог периода до сада није било спроведено, а методолошки став који је у свом раду заузео др Вукашиновић показао се у много случајева више него оправдан. Наиме, карактер једне епохе понајбоље се може описати систематским истраживањем живота и дела личности које су је обележиле. Пажња је поклоњена и документима који се могу узети као репрезентативни када је у питању *званично* црквено учење, као и карактеристичним моментима литургијске и организационе црквене праксе. Такође, аутор покреће изузетно важно питање *русификације* црквеног живота Срба током XVIII века и даје до сада најцеловитији одговор. Он се према материјалу односи критички, закључујући на основу ставова утемељених у основним карактеристикама савремене православне богословске мисли. Под овим подразумевамо тенденције означене као *неоѿаѿрисѿичка синѿеза*. Ово у контексту разматрања литургијских пракси значи тежњу да се проблеми сагледају из перспективе у којој литургија представља стварни центар и основни критеријум свеукупног црквеног живота. Оно што донекле изненађује (наглашавамо: на позитиван начин) јесте свеукупна оцена којом аутор карактерише српско богословље XVIII века. Наиме, како каже аутор, *XVIII век није ѿредсѿављао коначни раскид са ѿредањским доѿсловљем Цркве* (240). Изненађење је отуд што смо навикли да прекид предањског начина богословствовања означава заправо раскид са светоотачким предањем, и то под утицајем такозваног школско-схоластичког богословља западне провенијенције. Да се овакав став ако не оспори, оно макар у темељу уздрма, довољан је само летимичан поглед на Структуралну анализу *Еѿѿшома* Дионисија Новаковића (141–145). Изледа да су се српски богослови управо у XVIII веку као мало када у историји озбиљно

бавили изворима теологије: Светим писмом и светоотачким предањем. Наиме, суштина проблема се, како аутор тврди, може дефинисати као промена *догословских њарадиџми*. А оно што овакав став подразумева, и то нас враћа на почетак нашег разматрања, јесте да промена *њарадиџме/њарадиџми теологије* означава промену *њарадиџме Цркве*, и то без обзира на то да ли су те нове парадигме увезене или су аутохтоне; само могућност промене упућује на слабост црквеног идентитета. Зато верујемо да коначан раскид са светоотачким предањем (сада можда у великој мери и имагинарни) заправо коинцидира са првим покушајима повратка истоме. Наиме, XIX век је, изгледа, век коначне промене парадигме Цркве, нарочито када имамо на уму православни контекст. А та промена се односи на идентификовање Цркве са идеализованом нацијом, што је процес који добија свој завршетак управо у XIX веку. Такође, ова идентификација је само врх леденог брега, део процеса који своје узроке има дубоко у историји, а који се најбоље може означити као секуларизација, и то не друштва, већ Цркве. Стога *њромена њарадиџме теологије* означава, изгледа, престанак теологије као такве. Процес обнове православне теологије, а то је процес обнове црквеног идентитета, стога, фактички значи потпуно нову градњу из темеља, али претежно старим материјалом, који је више него добро очуван, и то макар у српском контексту, захваљујући онима које смо навикли да сматрамо узрочницима проблема.

Такође, допуштамо себи да дамо још неколико ситних критичких примедби: желимо да оне буду подстицај аутору да своје истраживање настави. Најпре, на чисто догословском плану и упркос томе што то ипак није основна тема рада држимо да повезивање разумевања литургије као иконе са литургијским *символизмом* заслужује много смелију критику од оне коју даје аутор у овом делу (136), упркос томе што он пре свега жели да сагледа дух одређене епохе, оне у којој настају прва симболичка тумачења литургије. Литургија се може разумети као икона само уколико се оно *иконично* у њој односи пре свега на сам догађај сабрања, никако на поједине литургијске радње, јер се тиме литургија претвара у својеврстан мистиријски театар. Паралела литургија – Свето писмо – икона свакако стоји, али никако у *символичком* контексту, јер икона није символ Христовог лика, Свето писмо није символ Христове речи, нити је литургија символ Христовог присуства (уколико символ разликујемо од иконе). Држимо да је др Вукашиновић као научник али и *као лиџиурџи* свакако међу најпозванијима да да систематски одговор на ова суштинска питања. Такође, познато нам је да је догослужбени живот Карловачке митрополије имао још неколико карактеристика чије би тумачење савременом читаоцу било више него корисно и занимљиво. Примера ради, у овом истраживању помињани и обрађивани викар архидијецезе Партеније Павловић био је *еџиској џосвећења*. Да ли то значи да је он заиста био хиротонисан без макар формалног назначења катедре и да ли његов случај стоји као изузетак? Такође, у Карловачкој митрополији је постојала и пракса рукополагања више кандидата за презвитерски и ђаконски чин на једној литургији. На пример, митрополит Стефан Стратимировић је писмено

допустио епископу пакрчком Јосифу Путнику да у Арадској епархији, којом је администрирао, изузетно може на једној литургији рукополагати по три-четири презвитера и ђакона (в. Д[имитрије] Р[уварац], *Може л' ейиской на једној литургији рукоположити више од једној ђакона и свешћеника?*, Српски Сион, XIV/6, 1904, 134–136). Да ли на сличну праксу упућују и речи Дионисија Новаковића о његовом рукоположењу у ђаконски чин (111) и да ли је и по овој пракси Карловачка митрополија изузетак, те, ако није, може ли се дати адекватно богословско тумачење?

Студија др Вукашиновића свакако представља суштински помак и преко потребни и ишчекивани допринос пре свега српској теологији, али и историографији. Она је искорак у правцу разоткривања, али и изграђивања карактеристичног лика наше богословске мисли, који се, уколико му се посвети пажња коју неизоставно заслужује, може показати као изузетно вредан и леп камен у мозаику хришћанске теологије.

Датум пријема чланка: 30. 07. 2010.

Датум прихватања чланка за објављивање: 16. 09. 2010.